

MAGYARORSZÁG MÁR ELÉRTÉ AZ 1,6-OS TERMÉKENYSÉGI RÁTÁT

Demográfiai tél Európában

A demográfiai adatok szerint komoly átalakulásban van a világ: összességében lassulni látszik a népességnövekedés, de nagyok a különbségek az egyes kontinensek, régiók között. Európa a demográfiai tél következményeivel küzd, Fekete-Afrikában pedig népességrobbanás van. Kapitány Balázssal, a KSH Népeségtudományi Kutatóintézetének igazgatóhelyettesével beszélgettünk.

– Demény Pál USA-ban dolgozó demográfus kutatásai szerint Európában a hetvenes évek végén, nyolcvanas évek elején rövid idő alatt drasztikusan visszaesett a születések száma. Sokan ezt a globalizáció kiteljesedését kísérő genderelméletek, a liberális abortusztörvények megjelenésével, a fogamzásgátló tabletták robbanásszerű terjedésével magyarázzák. Ön egyetért ezzel?

– Erre a kérdésre nagyon nehéz rövid vagy egyszerű választ adni. Igazából a termékenység zuhanása nem egyszerre következett be a világ vagy Európa minden részén. A számok azt mutatják, hogy az Európában tapasztalt születésszám-csökkenés átterjedt a világ más részeire is. Egy extrém példa: India déli, több száz milliós tartományaiban ma már majdnem ugyanolyan alacsony a teljes termékenységi arányszám, mint az európai országokban, holott húsz évvel ezelőtt még meghaladta 4-es értéket. De ma már a teljes termékenységi arányszám nem éri el a népesség reprodukciójához szükséges 2,1 körüli értéket olyan országokban sem, mint Kína, Brazília, Irán, sőt Líbiában, Tunéziában, Katarban és sok egyéb országban sem. Valószínűleg egy általános átalakulás kezdődött, ami a következő évtizedekben kiterjed a bolygó jelentős részére. A mai ismereteink szerint ez alól a trend alól azonban kivételt jelenthetnek a Szaharától délre fekvő Fekete-Afrika népességrobbanással küzdő országai, például Nigéria, Niger, Csád, valamint Ázsia néhány állama, elsősorban Afganisztán. E területeken nem látszik jele a termékenységszűkülésnek, ami komoly kihívásokat jelent majd.

– Az arab világot szintén a bő gyermekáldás jellemzi, amit általában az iszlám megtartó erejével magyaráznak a társadalomtudósok.

– A gyermekvállalási kedvet tekintve ma már az igazi választóvonal nem Európa és az észak-afrikai térség között húzódik, hanem a Szaharától délre, vagyis az arab

világ és Fekete-Afrika között. A számok azt mutatják, hogy az arab országokban az elmúlt évtizedekben jóval gyorsabb volt a termékenység csökkenése, mint az uniós tagállamokban. Amerikai demográfusok becslése szerint egy muzulmán családban jelenleg átlagosan 2,9 gyermek születik, egy keresztényben 2,6, míg például egy buddhistában 1,6. Ezek figyelemre méltó eltérések, ugyanakkor a kontinensek közötti különbségek sokkal nagyobbak: Egy átlagosnak tekinthető keresztény családban, ha Európában él, 1,6, ha Észak-Amerikában, 2,2 gyerek születik, ugyanakkor Fekete-Afrikában 4,2.

– A számok azt mutatják, mi, európaiak nem lehetünk nyugodtak.

– Az uniós tagországok nem mutatnak egységes képet, ha termékenységi viszonyait, vagy a születésszám csökkenésére adott válaszokat vizsgáljuk. Németországban évtizedek óta nagyon kevés gyermek születik, ez magyarázza azokat a törekvéseket, amelyek szerint bevándorlással kell megelőzni a népességfogyást. Újabban hasonló gonddal kell megküzdeniük a hagyományosan családcentrikus déli államoknak. Olaszországban, Spanyolországban vagy Görögországban napjainkra drámai mértéket öltött a termékenységi ráta csökkenése. Ezzel szemben Franciaország, az Egyesült Királyság, Írország és Skandinávia nem érzékeli igazán a népességszűkülés fenyegetését, hiszen az életkor meghosszabbodása egyelőre kiegyenlíti a születés- és a halálozási szám másutt tapasztalható különbségét.

– Sokan állítják, ezek az országok a bevándorlóknak köszönhetik a kedvező adatokat, így ezekben is fennáll annak veszélye, hogy a muszlim bevándorlók idővel kiszorítják a keresztény őslakoságot.

– Ez utóbbi közvélekedés a mítoszok körébe tartozik. A hatóságok sok országban tényleg nem jegyzik be a születési anyakönyvi kivonatba a baba nemzetiiségét, vallását, a kutatók viszont rákér-

deznek arra, milyen állampolgár volt, hol született a nagypapa, a nagymama. A válaszokból meglehetősen pontos képet lehet kapni a valóságról. Kiderül például, hogy az említett országokban alapvetően még nem a bevándorlók mozgatják a születésszámot, noha hatásuk már nem elhanyagolható. A bevándorlók termékenysége jellemzően valahol a kibocsátó és a befogadó ország termékenységi mutatója között félúton stabilizálódik. Ám mindez nem igaz például a németországi adatokra. A bevándorolt török és kurd lakosság úgy tűnik, jobban ragaszkodik az otthonról hozott népes családmodellhez.

– A felsorolt országok esetében komoly különbségek vannak abban, milyen az adott állam családtámogatási rendszere. Ez nem befolyásolja a születésszámot?

– Erre a kérdésre sem lehet egyszerű választ adni. Anglia például képes a népesség reprodukálására, hasonlóan Franciaországhoz, holott a francia modellhez képest lényegesen kevesebb juttatást kapnak a családok, és a gyermekintézmények hálózata is hiányos. A francia rendszer rugalmas és bőkezű, hasonlóan a skandináv modellhez. Dél-Európában azonban szűkös a családtámogatás, és az intézményi hálózat is szegényes a korábbi hagyományok miatt. Am kizárólag ezzel nem magyarázható a születésszám drámai csökkenése ezekben az államokban. Úgy látom, a termékenység alakulását leginkább az befolyásolja, mennyire kiszámíthatóak és stabilak a gazdasági, társadalmi viszonyok, a családtámogatási rendszer. A társadalom középosztályhoz tartozó része általában gyorsan reagál a gazdasági válságokra, a viszonyok átalakulására, a családok helyzetének megrendülésére. Ilyenkor a fiatalok gyakran elhalasztják a gyermekvállalást, és a pótlás sokszor elmarad.

– Hogyan alakul a helyzet a V4-országokban?

– A visegrádi országok között nincs lényeges különbség a termékenység ala-

T. Szántó György

külésében. A kilencvenes évek elején, vagyis a rendszerváltozás után mind a négy országban zuhant a gyermekvállalási hajlandóság, majd egy stabilizáció és enyhe emelkedés következett be. Az adatok szerint, kisebb eltérésektől eltekintve, nagyjából együtt mozog a teljes termékenységi arányszám.

– Nemrég került nyilvánosságra egy jelentés, amely szerint Szlovákia népessége 2030-ra 4-4,5 millióra csökken, és a lakosság felét is meghaladhatja a cigány lakosság aránya.

– Sokféle prognózis készül. Készít ilyeneket az EUROSTAT, az ENSZ és számos más szervezet is. E prognózisok azt is megmutatják, hogy a visegrádi országokban a népesség jövőbeli alakulása nemcsak a születések számától függ. A várható élettartam – e területen mi sajnos leszakadóban vagyunk –, a születési és a halálozási szám közötti különbség, valamint az elvándorlás komolyan befolyásol-

ja a folyamatokat. Szlovákiában nagyon nagy volt Csehország elszívó ereje. Ha a térség más országait vizsgáljuk, azt látjuk: Romániából és Bulgáriából hatalmas a kivándorlás. A régióban valóban tartós népességcsökkenéssel lehet számolni.

– A statisztikai adatok azt mutatják, Magyarországról nem távoznak olyan sokan, mint a térség többi országából. Mégis csökken a magyar népesség. A prognózisok pedig a mainál is szomorúbb jövőt jósoltak nekünk.

– A népességcsökkenés sajnos nem újdonság, negyven éve tart. Ennek ellenére azt mondom: érdemes a prognózisokkal óvatosan bánni, mert vannak olyan nem várt események, amelyekkel a leírt jövőképek alapját adó matematikai képletek nem tudnak számolni. Ilyen nem várt eseménynek tekinthetjük, hogy '56 után kétszázezer ember hagyta el az országot. Hasonlóan váratlan volt, hogy a rendszer-váltás környékén igen sokan települtek át

Magyarországra Erdélyből. A prognózisok tehát csak várható trendeket rajzolnak fel, nem tekinthetők kikerülhetetlen sorscapásnak sem nálunk, sem Európa többi országában.

– **Tekinthetjük a prognózistól való ilyen eltérésnek, hogy 2015-ben a termékenységi ráta emelkedni kezdett, s a kritikusknak tekinthető 1,2-es értékről 1,42-re nőtt?**

– Sőt tovább. Az előzetes becslések azt mutatják, hogy jó eséllyel akár el is érhetjük az 1,6-os termékenységi rátát. Ezt az értéket meg kell becsülni, mert azt jelzi, számottevően növekedett a gyermekvállalási hajlandóság. Hiszen a napjainkban szülőképes korba került nemzedék lényegesen kisebb, mint az előttük járó Ratkó-unokák létszáma. Azaz a korábbiaknál kevesebb fiatal nő hozta a világra a megszületett babákat. Ez pedig azt is jelzi: érdemes lehet módosítani a régi baljós prognózisainkat.

Nagy Ida